

Retour:
Leden van Provinciale Staten
Postbus 90151
statengriffie@brabant.nl

Datum
23 juni 2016
Onderwerp
Brabants mestbeleid

Contact
Herman.litjens@zlto.nl
Hendrik.hoeksema@zlto.nl

Kenmerk
16hlitje175nym

Geachte leden van de Provinciale Staten,

Op vrijdag 24 juni 2016 bespreekt u het voorstel van Gedeputeerde Staten over het mestbeleid. Een voorstel dat voortvloeit uit de zogenoemde dialoogtafels van de afgelopen maanden. Wij hebben als ZLTO de afgelopen maanden ook zelf ervaren dat er een groeiend begin van vertrouwen is om een basis te leggen onder een vernieuwd perspectief voor het mestbeleid en de veehouderij in Noord-Brabant. In het licht van uw debat brengen wij onze uitgebreide reactie op de UBA nog graag bij u onder de aandacht en dan met name de paragrafen over dierenaantallen, gezondheid, omgevingsbewust handelen, stoppers en de veehouderij.

Wij hopen dat u deze reactie nogmaals betreft bij uw afwegingen. We delen immers grotendeels dezelfde uitgangspunten en de stip op de horizon als het gaat om de toekomst van land- en tuinbouw in Noord-Brabant Nederland. Wij blijven graag met u werken aan een duurzame, economische ontwikkeling in de agrosector, als motor voor een leefbaar inkomen en werkgelegenheid voor veel Brabanders.

De afgelopen maanden hebben we ook vele gesprekken gevoerd met onze leden. Ze zijn vooral bezorgd over het verdwijnen van de grote groep van middenbedrijven. Op veel plekken in Noord Brabant is dat proces al volop gaande. De extra maatregelen van de afgelopen jaren hebben er vooral toe geleid dat de schaalvergroting nog harder doorzet. Wat ons betreft moeten nieuwe voorstellen ook perspectief bieden aan deze groep van bedrijven, de ruggengraat van de Brabantse agro & foodsector.

Datum
23 juni 2016
Onderwerp

Blad
2 / 2

Voor de volledigheid hebben wij ook het zogenoemde 'Kennisbericht ter ondersteuning van GGD Bureau GMV in Noord-Brabant in verband met zijn verkennend onderzoek naar de relatie longkanker en veehouderij in Brabant' bijgevoegd.

Wij wensen u een plezierige vergadering.

Met vriendelijke groet,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'H. Huijbers', with a long horizontal flourish extending to the right.

Hans Huijbers
Voorzitter ZLTO

Memo

Longkanker in relatie tot veehouderij en fijnstof emissie

Kennisbericht ter ondersteuning van GGD Bureau GMV in Noord-Brabant in verband met zijn verkennend onderzoek naar de relatie longkanker en veehouderij in Brabant

Hoofdboodschap:

Recent is in de media aandacht geweest voor de mogelijkheid dat de aanwezigheid van veehouderij in de provincie Noord-Brabant gerelateerd zou zijn aan een verhoogd risico op longkanker. Op dit moment is in de wetenschappelijke literatuur geen directe relatie beschreven tussen longkanker en veehouderij. Om hier meer over te kunnen zeggen zal allereerst onderzocht moeten worden of de verondersteld hoge longkankerincidentie inderdaad voorkomt en gerelateerd kan worden aan de aanwezigheid van veehouderijbedrijven. Beschikbaarheid van gegevens over rookgewoonte van de onderzochte populatie is hierbij een punt van aandacht. Onderzoek naar mogelijke oorzaken (specifieke componenten) in de emissies van de veehouderij is op dit moment dan ook voorbarig.

In dit memo ligt de nadruk op longkanker. Voor meer informatie over de relatie tussen fijnstof en endotoxinen van veehouderij en humane gezondheid werkt het kennisplatform aan een kennisbericht 'fijnstof en endotoxinen', dat rond de zomer gereed komt. Via de nieuwsbrief wordt bekend gemaakt wanneer het uitgebracht is. Aanmelden kan via www.kennisplatformvhg.nl/nieuwsbrief. Voor beter inzicht in de relatie tussen veehouderij en de gezondheid van omwonenden is de afgelopen jaren uitgebreid onderzoek uitgevoerd (www.rivm.nl/vgo). Binnenkort verschijnen hiervan resultaten die ook meegenomen worden in het kennisbericht.

Aanleiding:

In maart 2016 was er aandacht in de media voor de mogelijkheid dat de aanwezigheid van veehouderij in de provincie Noord-Brabant gerelateerd zou zijn aan een verhoogd risico op longkanker. Dit naar aanleiding van observaties van de oncologisch chirurg dr. van Bebber op basis van de algemeen beschikbare kankercijfers. "Brabanders blijken in vergelijking met de rest van het land helemaal niet vaker kanker te krijgen. Maar wel vaker longkanker. Daarmee staan we opeens op de tweede plek van Nederland"¹. Dr. van Bebber denkt dat er mogelijk een relatie met de veehouderij ligt en de uitstoot van ammoniak of fijnstof en vraagt om het nader te onderzoeken.

¹<http://www.omroepbrabant.nl/?news/2459341003/Meer+longkanker+in+Brabant+door+intensieve+veeteelt.aspx>

GGD Bureau GMV heeft aan het kennisplatform gevraagd om aan te geven wat van belang zou kunnen zijn om te onderzoeken en wat op dit moment relevant is. In dit memo wordt naar twee relaties gekeken:

1. Cijfers over longkanker ruimtelijk relateren aan de veehouderij
2. Longkanker relateren aan de emissie van fijnstof en ammoniak uit de veehouderij

1. Cijfers over longkanker ruimtelijk relateren aan de veehouderij:

Er is geen relatie bekend tussen longkanker en veehouderij. De aandacht in de media is niet gebaseerd op een waarneming van relatief veel mensen met longkanker in een bepaalde buurt (kankercluster), maar op landelijk beschikbare kankercijfers². GGD Bureau GMV vindt in een verkennend onderzoek geen aanwijzingen voor meer longkanker in gebieden met veel veehouderij³. Ook een rapport van het RIVM (Janssen et al., 2016 zie p.48) laat zien dat de longkankersterfte in het oosten van Brabant juist lager is dan in het westen van Brabant, terwijl juist in het oosten van Brabant veel veehouderijen zijn. Op basis hiervan lijkt een relatie met de veehouderij weer minder logisch. Om hier gefundeerde uitspraken over te doen is een gedegen onderzoeksopzet nodig inclusief informatie over rookgedrag. Onderzoek naar mogelijke oorzaken in de emissies van de veehouderij is op dit moment voorbarig.

2. Longkanker relateren aan de emissie van fijnstof en ammoniak uit de veehouderij:

Het is voor de hand liggend dat longkanker en fijnstof aan elkaar gekoppeld worden, want hier is veel kennis over. Deze kennis heeft echter niet specifiek betrekking op fijnstof van landbouwbronnen. Over de rol van het fijnstofmengsel dat afkomstig is van de landbouw⁴ in het optreden van gezondheidseffecten door fijnstof is nog veel onbekend.

Fijnstof

De relatie fijnstof (algemeen) en longkankerincidentie of –sterfte is veelvuldig in de wetenschappelijke literatuur beschreven (Raashou-Nielsen et al., 2013). De International Agency for Research on Cancer (WHO) heeft drie jaar geleden geconcludeerd dat er voldoende wetenschappelijk bewijs is om luchtverontreiniging en als onderdeel daarvan fijnstof als carcinogeen (groep 1) te beoordelen en als veroorzakers van longkanker (Loomis et al., 2013). Ook in Nederland zijn er studies verricht die een relatie tussen de niveaus van fijnstof op het woonadres en het ontstaan van, of het overlijden aan longkanker laten zien (Hoek et al., 2002; Beelen et al., 2008; Fischer et al., 2015).

Deze bevindingen zijn gebaseerd op de hoeveelheid (totaal) fijnstof. Er is niet gekeken naar specifieke componenten van het fijnstof of naar de bron van componenten van het fijnstof. De Environmental Protection Agency (EPA, 2009) concludeert dat er nog onvoldoende wetenschappelijke kennis is over de invloed van de specifieke componenten of bronnen: “Overall the results indicate that many constituents of Particulate Matter (fijnstof) can be linked with differing health effects and the evidence is not yet sufficient to allow differentiation of those constituents or sources that are more closely related to specific health outcomes”. Omdat de meeste epidemiologische studies wereldwijd zijn uitgevoerd in stedelijke omgevingen wordt aangenomen dat in ieder geval het urbane mengsel van fijnstof longkanker kan veroorzaken. Het verkeersgerelateerde mengsel, met als onderdeel het roet, wordt als belangrijk onderdeel gezien voor het optreden van longkanker. Echter, op grond van de huidige kennis kan niet worden uitgesloten dat andere componenten, zoals die afkomstig van de veehouderij, ook mogelijk tot een verhoogd risico op kanker leiden.

² Indien er vermoedens zijn van een kankercluster, dan beschikt de GGD over een clusterprotocol om nader onderzoek te doen:

http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Wetenschappelijk/Rapporten/2012/mei/Kanker_clusters_GGD_richtlijn_medische_milieukunde

³ <https://www.ggdhvb.nl/nieuws/2016/05/presentatie%20rapport%20veehouderij%20en%20longkanker>

⁴ In geval van stof afkomstig van veehouderijen moet gedacht worden aan mestdeeltjes, voederdeeltjes, huidschilfers, deeltjes van veren en haren die verwaaien vanuit stallen, micro-organismen zoals schimmels en bacteriën en allerlei stoffen afkomstig van planten, insecten en micro-organismen zoals endotoxinen.

Ammoniak

Naast fijnstof werd er in de media gesproken over ammoniak. Ammoniak wordt in de lucht in reactie met andere stoffen (bv. stikstofoxiden of zwaveldioxide) gaandeweg omgezet in ammoniumzouten en die kunnen zich over grote afstanden verspreiden. Deze ammoniumzouten zijn ook een onderdeel van fijnstof (ook wel bekend als secundair fijnstof). Omdat secundair fijnstof pas na een tijdje in de lucht ontstaat, is het veel minder gebonden aan de locatie waar de ammoniak wordt uitgestoten dan de directe (stal)stofemissies en beïnvloedt het de concentraties fijnstof over de landsgrenzen heen. Overall in Nederland en Europa komt secundair fijnstof voor. Het ligt daardoor niet voor de hand om onderzoek te doen naar de invloed van secundair fijnstof op omwonenden in veedichte gebieden, maar veel meer bovenregionaal en landelijk.

Nader onderzoek

Om de lokale bijdrage van veehouderij aan de fijnstofblootstelling te bepalen, vormt de concentratie endotoxinen een goede marker (vergelijkbaar met hoe roet als marker gebruikt kan worden voor lokale verkeersemisies). Een marker betekent dat één stof gebruikt wordt als indicator/signaal voor de blootstelling aan het totale lokale veehouderij-fijnstofmengsel. Op die manier worden verschillen in blootstelling aan veehouderij-fijnstof in de omgeving duidelijker zichtbaar dan als alleen naar verschillen in de totale fijnstof concentratie wordt gekeken waarvoor door de relatief hoge achtergrondniveaus de lokale bijdragen minder onderscheidend zijn. Dit opent de mogelijkheid om de invloed van lokale landbouwbronnen en gezondheidseffecten bij omwonenden te onderzoeken. In dit memo ligt de nadruk op longkanker, maar de kennislacune is breder dan longkanker: in hoeverre speelt veehouderij-fijnstof een rol in het optreden van fijnstofgerelateerde gezondheidseffecten? Naast de invloed van de lokale fijnstofblootstelling rond veehouderijen is daarbij een andere belangrijke kennislacune wat de relatie is tussen secundair fijnstofblootstelling en gezondheidseffecten. Voor meer informatie over deze kennislacunes wordt verwezen naar het kennisbericht fijnstof en endotoxinen dat rond de zomer zal verschijnen (www.kennisplatformvhg.nl) en naar de uitkomsten van de studie veehouderij en gezondheid omwonenden die binnenkort zullen verschijnen (www.rivm.nl/vgo).

Literatuur

Beelen R, Hoek G, van den Brandt PA, Goldbohm RA, Fischer P, Schouten LJ, Armstrong B, Brunekreef B. Long-term exposure to traffic-related air pollution and lung cancer risk. *Epidemiology* 2008; 19(5): 702-710

Fischer PH, Marra M, Ameling CB, Hoek G, Beelen R, de Hoogh K, Breugelmans O, Kruize H, Janssen NH, Houthuijs D. 2015. Air pollution and mortality in seven million adults: The Dutch environmental longitudinal study (Duels). *Environmental health perspectives*. 2015 (123): 697-704; <http://dx.doi.org/10.1289/ehp.1408254>

Hoek G, Brunekreef B, Goldbohm S, Fischer P, van den Brandt PA. Associations between mortality and indicators of traffic-related air pollution in the Netherlands: a cohort study. *Lancet* 2002; 360:1203-1209

Janssen N, Ameling C, Bezemer A, Breugelmans O, Dusseldorp A, Fischer P, Houthuijs D, Marra M, Wesseling J. Verkenning gezondheidsrisico's ultrafijnstof luchtvaart rond Schiphol en voorstel vervolgonderzoek RIVM 2016. Briefrapport 2016-0050.

Loomis D, Grosse Y, Lauby-Secretan B, El Ghissassi F, Bouvard V, Benbrahim-Tallaa L, Guha N, Baan R, Mattock H, Straif K. International Agency for Research on Cancer Monograph Working Group, I. The carcinogenicity of outdoor air pollution. *Lancet Oncol*. 2013; 14, 1262–1263.

Raaschou-Nielsen, O; Andersen, ZJ; Beelen, R; et al. Air pollution and lung cancer incidence in 17 European cohorts: Prospective analyses from the European Study of Cohorts for Air Pollution Effects (ESCAPE). *Lancet Oncol*. 2013 Aug;14(9):813-22.

Retour: 5201AC100

Gedeputeerde Staten van Noord Brabant
Postbus 90151
5200 MC Den Bosch

Datum
25 februari 2016
Onderwerp
Reactie ZLTO op Uitvoeringsagenda
Brabant 2020
Contact
hendrik.hoeksema@zlto.nl
herman.litjens@zlto.nl

Geacht College,

In augustus 2013 is door GS van Noord-Brabant de eerste Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood 2020 (UBA) vastgesteld. De belangrijkste kaders voor deze agenda kwamen voort uit de Commissie Van Doorn en het Koersdocument Stad en Platteland. Het nieuwe bestuursakkoord 2015-2019 is aanleiding tot een actualisatie van deze zogenoemde UBA. Deze actualisatie is tevens een voortgang over de periode 2014-2015 en ook de ervaringen van de aanpak urgentiegebieden is erin verwerkt. Wij hebben de afgelopen weken met onze afdelingen en sectoren ervaringen van de afgelopen jaren op deze dossiers gedeeld, de uitgangspunten voor het mestbeleid besproken en ook op andere punten de toekomst van land- en tuinbouw in Brabant verkend. Onze reactie op uw UBA is dan ook een weerslag van deze gesprekken.

Procesmatige reactie

De ZLTO stelt het op prijs als partner op het terrein van landbouw en voedsel in de gelegenheid te worden gesteld een reactie te geven op deze UBA. De productiewaarde van de Brabantse land- en tuinbouw is 6,5 miljard euro en daarmee is de land- en tuinbouw als zodanig een belangrijke pijler onder de Brabantse economie. De dynamiek die nu op gang komt en cross-over agro-techno bevestigt, is een onmisbare basis om nieuwe exportketens te creëren en de Brabantse economie te versterken. De landbouw in Noord Brabant produceert ruim 20% van de totale Nederlandse landbouwproductie. Dat gebeurt op 17,7% van de bedrijven en 13,2% van de cultuurgrond. We constateren dat de toonzetting in de nieuwe UBA veranderd is van landbouw als probleem naar landbouw als kans voor nieuwe oplossingen. Dat stellen we bijzonder op prijs. Onze leden dragen bij en zouden graag verder bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken zoals het klimaat, maar ook voedselzekerheid en bijvoorbeeld gezondheid waarbij circulariteit en duurzaamheid de vanzelfsprekende basis vormen. We hebben zelf ook strategie en aanpak ontwikkeld met als belangrijke thema's voor de komende jaren: klimaat, vitaal platteland, voedselzekerheid en gezondheid. Wat zou het mooi zijn als we daarover doelafspraken zouden kunnen maken in plaats van steeds maar te moeten constateren dat de regeldruk verder toeneemt.

Integrale benadering is noodzakelijk

We delen grotendeels dezelfde uitgangspunten en de stip op de horizon als het gaat om de toekomst van land- en tuinbouw in Noord-Brabant Nederland. Alleen 'it takes two to tango' en daarover ontvangen we nog vaak wisselende signalen. Zo betreuren wij het dat Gedeputeerde Annemarie Spierings in de UBA aanleiding heeft gezien zeer uitvoerig over met name de varkenshouderij te moeten communiceren. Nog afgezien van het feit dat daardoor de positieve boodschap uit de UBA op de achtergrond is geraakt, schetsen haar

uitlatingen een eenzijdig en ongenueanceerd beeld van de sector en de actuele ontwikkelingen om te komen tot een herstructurering van deze voor Brabant belangrijke sector. Daarnaast heeft het, volkomen onnodig, gezorgd voor veel onrust bij varkenshouders in Brabant. Het zou beter zijn geweest als de Gedeputeerde met de varkenshouders en hun organisaties in plaats van met de media haar boodschap had besproken.

Het 'gedicht', waarmee de provincie een toon zet, vinden we overigens misplaatst. Iedereen zijn stijl zullen we maar zeggen. We ontkennen niet dat er knelpunten zijn, maar we herkennen ons niet in delen van het 'gedicht'. Het doet afbreuk aan de inspanningen van velen voor een beter klimaat in Brabant. De afgelopen jaren hebben juist ook veel boeren met resultaat gewerkt aan verbetering van woon- en leefklimaat. Zo'n 'gedicht' is dan 'over de top'. We krijgen daar ook veel reacties over vanuit onze achterban. Het vertrouwen in de provincie bij onze leden is gezien de discussies van de laatste jaren erg laag. Het negatieve beeld wordt met zo'n gedicht weer eens bevestigd. Dat GS weer met trots over de Brabantse Agro en foodsector spreekt, wordt door dit 'gedicht' teniet gedaan.

Tijdens de ter inzage legging werden we ook weer verrast met een extra PAS maatregel. Er worden extra voorwaarden gesteld aan het verkrijgen van ontwikkelruimte. Het gevolg van deze maatregel is dat alleen bedrijven die alles op de beste techniek hebben zitten, gebruik kunnen maken van de ontwikkelruimte. Belangrijkste gevolg van deze maatregel is dat de schaalvergroting verder wordt aangejaagd. Normale gezinsbedrijven worden de dupe van deze maatregel.

De huidige praktijk van besluitvorming over land- en tuinbouw door het College van Gedeputeerde Staten is versnipperd en werkt in veel gevallen averechts. Nu spant de ene Gedeputeerde het paard achter de wagen en de andere doet een poging het paard voor de wagen te spannen. Dat werkt niet; dat kun je op je vingers natellen. Het stoort ons dat GS nalaat integraal naar de dossiers te kijken. De Gedeputeerde van Landbouw voert op dit moment via vier regionale dialogen een gesprek over de toekomst van de veehouderij. Terwijl de andere Gedeputeerde eenzijdig maatregelen vaststelt die ook haaks kunnen staan en vooruitlopen op de mogelijke uitkomsten van de regionale tafels.

Inhoudelijke reactie

De Brabantse land- en tuinbouw kan volgens ons een belangrijke bijdrage leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. We zien dat de UBA voldoende aanknopingspunten biedt om die richting op te gaan.

Onze hoofdpunten van de reactie zijn:

- De ontwikkelrichtingen van onze leden zijn divers. Biedt perspectief voor die verscheidenheid aan ontwikkelrichtingen;
- Kijk integraal naar de problematiek;
- Geef support aan de rol en bijdrage van boeren en tuinders op het gebied van energie, klimaat, natuurbeheer, zorg, recreatie en stad-platteland verbinding;
- We werken aan het verwaarden van waardevolle mineralen. We zijn blij dat provincie ook de richting kiest naar mestverwaarding;
- Vergeet de plantaardige sector niet;
- Kijk goed naar de eigen rol en overschat deze rol niet;
- Stuur bij waar nodig maar laat de autonome ontwikkeling ook zijn werk doen;
- Sluit aan bij bestaande initiatieven zoals Vitale Varkenshouderij.

Hieronder gaan we uitgebreider in op deze hoofdpunten. Wij vragen u deze te betrekken bij de verdere besluitvorming van de UBA.

Toekomstperspectief voor onze bedrijven

Een van de belangrijke uitdagingen in Brabant is het vitaal houden van het platteland. Er is een transitie gaande in de land- en tuinbouw en voor veel jongeren lonkt de stad. Daar maken onze leden zich zorgen over. In de eerste plaats voor hun eigen bedrijf. Zij blijven immers allereerst ondernemer. Is er voor hen voldoende economisch sociaal en maatschappelijk perspectief? Blijft het bedrijf levensvatbaar? Kan er een volwaardig gezinsinkomen uitgehaald worden en overgenomen worden? Is het zijn van boer of tuinder nog steeds een aantrekkelijk beroep voor de kinderen met voldoende maatschappelijke waardering? Zijn er straks genoeg jonge ondernemers die onze bedrijven over willen nemen? Dat zijn de vragen waar onze leden mee worstelen. Wat onze boeren en tuinders belangrijk vinden is toekomstperspectief. De provincie kan hen daarbij een steun in de rug geven door in de eerste plaats trots te zijn op de boeren en tuinders in Brabant en deze trots uit te stralen naar de samenleving.

Innovatie is speerpunt

Als ZLTO onderschrijven wij de Brabantse ambities voor 2020 waarin de sector bijdraagt aan maatschappelijke ontwikkelingen. Onze leden dragen bij en willen ook verder bijdragen aan innovatieve, duurzame en slimme agro- en foodsector in onze provincie. De verbinding tussen onderwijs, onderzoek en sector (triple helix) is daarbij van groot belang. De provincie kan daarbij faciliteren, maar de bedrijven en kennisinstellingen zullen het moeten doen. 'Cross-overs' met andere sectoren en technologieën zijn voor ons een belangrijk speerpunt. We participeren en investeren zelf in innovatieve en ontwikkelgerichte projecten. We stimuleren innovatie op het erf o.a. via ondernemersgroepen en innovatievouchers. We zijn betrokken bij de agro-techno road map to feed the world en via het agrifoodtechplatform hebben we allianties gesloten met metaalbedrijven en universiteiten. Het LIB (landbouwinnovatiebureau) waarin we samenwerken met elkaar is al een belangrijke aanjager zoals bij 'agri meets design' in partnership het Ministerie van Economische zaken. Daarnaast werken we samen met de HAS aan een masterplan 'Agro Innovatie en Ondernemen in Zuid Nederland'.

Innovaties komen alleen tot stand als boeren in Brabant ook de ruimte krijgen om te ondernemen waardoor zij aan deze ambities kunnen bijdragen! Graag zien wij dat het bieden van ontwikkelruimte, en vooral ook wat u daar nu onder verstaat, een plaats krijgt in de besluitvorming rondom de UBA.

Vitaal platteland

Naast toekomst voor onze boeren en tuinders is het belangrijk om perspectief voor onze stoppende ondernemers te hebben. Het pensioen van een agrarisch ondernemer zit vaak in de gebouwen en de gronden. Hun zorg is of er collega-agrariërs zijn die het bedrijf over willen nemen en/of er voldoende alternatieve bestemmingen zijn voor de locatie. We willen ruimte voor nieuwe mogelijkheden. Het beleid moet daar niet te beperkend in zijn. Nieuwe mogelijkheden moeten aan sluiten bij het gebiedsperspectief. Het gaat overigens vaak niet alleen om een ruimer beleid, maar ook meer helderheid aan de voorkant; voor de verkopende of kopende partij over wat er mogelijk is op de locatie.

Wedergeboorte platteland

De ontwikkelende en de stoppende ondernemer hebben niet alleen zorg voor het bedrijf maar ook voor hun sociale omgeving. Zijn er voldoende scholen, sportverenigingen en sociale voorzieningen? Is er voldoende toegang tot de digitale snelweg, voor privé- als zowel zakelijk gebruik? Verpaupert het platteland niet en is het er nog wel veilig? Er is kortom een wedergeboorte nodig op het Brabantse platteland. Ook bij de andere dragers en gebruikers van het platteland wordt steeds meer de urgentie gevoeld om een andere wijze van denken en voelen te laten gelden op het platteland. Een urgentie geboren uit een zich stilletjes ontwikkelende teloorgang en leegloop van het huidige platteland. De (on)begrensde mogelijkheden van onder andere de landbouw, recreatie en grondbezit zijn uitgeput en lopen tegen harde grenzen aan. Verbindingen zijn verbroken, zichtbaar gemaakt in sterk veranderende opvattingen op het gebied van landbouw, voedsel, recreatie, onderwijs, (grond)bezit, financiering, veiligheid, wonen, welzijn en zorg op het platteland. De mogelijkheden om nog geld te verdienen op het platteland zijn beperkt waardoor een duidelijk begin van een leegloop waarneembaar is. De onverzettelijkheid, de trots, de kennis van het echte landschap en echte natuur zijn verdwenen. Eigenlijk heeft het Brabantse platteland geen nieuwe invulling meer gekregen, behalve in de nostalgie van de stadsbewoners. Stad en platteland zijn dan ook verder uit elkaar gegroeid. Het is dus de tijd voor een wedergeboorte van het platteland, aandacht die bij beleidsmakers en politici nog onvoldoende gevoeld wordt. Plattelandsontwikkeling, als beleidsmatige vertaling van het woord wedergeboorte, moet hoger op de maatschappelijke en politieke agenda. De UBA is daarvoor een van de instrumenten. Graag zouden wij zien dat u aan bovengenoemde urgentie ruimer aandacht besteedt in de UBA. De agro- en foodsector en de primaire bedrijven in het bijzonder leveren in het licht van het bovenstaande een belangrijke bijdrage aan het vitaal houden van het buitengebied. De afgelopen decennia heeft de sector zich binnen zijn eigen keten verder ontwikkeld en gespecialiseerd. Daarbij zijn soms de verbindingen met de rest van de samenleving uit het oog verloren. Voor het eigen toekomstperspectief van de sector maar ook die van het platteland is het belangrijk dat die verbindingen weer sterker worden. De multifunctionele landbouw (zorg, recreatie, verkoop producten aan huis) loopt hier in voorop en er zijn vele voorbeelden van succesvolle ondernemers. Voor de overige primaire bedrijven liggen er kansen. Door energie te leveren aan de omgeving, hun eigen producten te verkopen, het landschap te onderhouden, werk te geven aan mensen in het dorp, gezamenlijk glasvezel aan te leggen en/of de lokale verenigingen te ondersteunen. Boeren en tuinders gaan weer dicht bij de lokale gemeenschap ondernemen. Daarvoor is ook sociale innovatie nodig; nieuwe technologische ontwikkelingen staan daarbij niet op zichzelf maar kunnen ondersteunend zijn.

Wij zijn op dit moment dan ook bezig met het opstellen van een programma met als werktitel 'Vitaal platteland', waarin zal worden ingegaan op bovengenoemde aspecten. Graag zouden wij samen met u de mogelijkheden van samenwerking bij het opstellen en uitvoeren van dit programma verkennen.

Plantaardige sector

Het valt ons op dat er in het UBA de nadruk wordt gelegd op de veehouderij en voornamelijk de varkenshouderij. De plantaardige sectoren komen in het visiegedeelte wat minder aan bod. Ruim de helft van de economische waarde van de agro- en foodsector in Brabant is echter afkomstig van de plantaardige sector. Deze sector verdient dan ook meer ruimte in de UBA. Om ook in de toekomst bijvoorbeeld nog hoogwaardige producten in de grond te kunnen telen is een goed bodemleven noodzakelijk. De huidige normen voor

stikstof en fosfaat aanwending leiden tot verarming van de grond. De plantaardige sectoren kunnen zo hun bedrijf niet op een volhoudbare wijze exploiteren.

Hoogwaardige producten van dierlijke mineralen kunnen straks bij onze plantaardige teelten worden ingezet om het bodemleven te versterken. Het nieuwe gemengde bedrijf, met uitruil van elkaars producten en grond, kan helpen de kringloop te versterken. Elkaars grond gebruiken past in het kader van een duurzaam bodembeheer en verantwoord grondgebruik. Het is belangrijk dat regels de teelt en vruchtwisseling niet onnodig belemmeren. Ook op andere terreinen versterken de plantaardige en dierlijke sectoren elkaar.

Structuurversterking

Sinds de ruilverkaveling zijn er veel bedrijven gestopt en raakt de structuur vaak weer versnipperd. Via kavelruil kunnen de percelen en vooral de huiskavel vergroot worden. Dat levert niet alleen economisch voordeel op voor onze boeren, maar heeft ook positieve gevolgen voor de veiligheid op de weg en de uitstoot van emissies. Er is minder landbouwverkeer en het aantal kilometers, dat gereden moet worden, daalt. Kavelruil is en blijft voor ons een belangrijk instrument. Voor ons is het bovendien een integraal instrument. Bij een kavelruil worden ook altijd overheidsdoelen gerealiseerd, zoals het Brabantse natuurnetwerk of een ecologische verbindingszone. In het Reuseldal hebben we daar samen met het Kadaster goede ervaringen opgedaan. We hebben daar agrarische structuurversterking gecombineerd met het realiseren van nieuwe natuur. Via de ondernemende EHS verweven we landbouw en natuur; daarmee maken we natuur van economische waarde en is het beheer duurzaam geborgd en wordt ook de agrarische bedrijfsvoering verduurzaamd. Deze aanpak willen we in meer gebieden uitrollen.

De veehouderij

De transitie van de veehouderij is in volle gang. Ook de afgelopen jaren zijn er al betekenisvolle stappen gezet. Per sector wordt het accent anders gelegd. Bij de varkenshouderij zien we dat de emissies de afgelopen jaren fors zijn gedaald. Zo zijn sinds 2010 de geuremissies met bijna 20% gedaald. Op het gebied van afzet moet de komende jaren het nodige gebeuren. Daar is de markt leidend in. Bij de pluimveehouderij stuurt de markt nu al op meer dierenwelzijn. Na de legkippen wordt er nu een grote transitieslag gemaakt bij de vleeskuikens en krijgen dieren veel meer ruimte en ontvangen pluimveehouders een hogere prijs voor hun product. De productie voor de Nederlandse markt schakelt voor het overgrote deel om naar dit nieuwe segment. Vanwege de dierrechtensystematiek betekent dit een inkrimping van de markt. Er komen veel minder dieren aan de slachthaak. Deze beweging wordt vanuit de markt gestuurd. Voor pluimveehouders betekent dit dat er minder dieren worden gehouden per m² en er dus meer ruimte nodig is om deze dieren te kunnen houden. Voor het welzijn en gezondheid van de dieren is dit een goede ontwikkeling. Er is echter meer diervoer nodig (de dieren leven immers langer!). Houd rekening met deze dilemma's in uw eigen beleidsafwegingen, want ze komen ook op het boeren erf terecht.

Door het omschakelen van batterij- naar scharrelsystemen zijn de emissies bij de legpluimveehouderij bijvoorbeeld gestegen en ook bij de vleeskuikenhouderij is er een uitdaging op het gebied van emissies. De sector wil hier zelf, samen met hun Vlaamse collega's, mee aan de slag om de emissies te verlagen. Het gaat dan om reducties, die op korte termijn te behalen zijn in stalsystemen of managementmaatregelen als voer. Maar we

willen ook kijken naar de lange termijn om een systeemdoorbraak te krijgen en een ander houderijsysteem te ontwikkelen. We willen dat niet alleen doen, maar samen met andere partijen in de keten en nieuwe 'cross-overs' uit de hightechsector. We vragen u dit te ondersteunen.

Rol provincie

Als we de UBA lezen lijkt het erop dat de provincie vooral zelf aan het stuur zit om de transitie van de veehouderij vorm te geven. Dat lijkt ons wat overdreven. De provincie heeft inderdaad extra regels gemaakt om de verduurzaming te versnellen. Samen met ons heeft u de Brabantse Zorgvuldigheidsscore (BZV) ontwikkeld. Het draagvlak voor de BZV is bij onze achterban broos. Het beperkte handelingsperspectief voor de kleinere sectoren en het feit dat ook bij kleine aanpassingen aan de BZV voldaan moet worden, leiden tot weerstand en staan ook de verduurzaming in de weg. Maatregelen die bijdragen aan verbeteren van de bedrijfsvoering kunnen hierdoor niet genomen worden. Bijkomend neveneffect van al deze extra regels is dat de schaalvergroting harder doorzet. Maatregelen moeten immers terugverdiend kunnen worden. Door die extra regels en noodzakelijke investeringen zien veel ondernemers van kleine bedrijfsaanpassingen af.

De transitie in de markt is echter geen taak van de provincie en is niet door de BZV af te dwingen, maar wordt vooral vormgegeven door consumenten, retailers, maatschappelijke organisaties en de veehouders zelf. Zo schetst u een aantal ontwikkelrichtingen voor de varkenshouderij. We zien dat die ontwikkelrichtingen al in de praktijk plaatsvinden. Een deel van de varkenshouderij richt zich op niches en concepten en een ander deel richt zich op de export. Op landelijk niveau is de varkenshouderij zelf aan de slag met de Vitale Varkenshouderij. Onlangs verscheen het rapport Rosenthal en begin maart worden de vervolgadvisen verwacht. Als deze adviezen uitkomen, vragen wij u daar goed naar te kijken en te bezien waar de UBA en de Vitale Varkenshouderij elkaar kunnen versterken. Wij werken dit als ZLTO, samen met andere partijen, graag met u uit.

In de UBA maakt u een scherpe keuze; het is innoveren of stoppen. We willen u erop wijzen dat transities tijd kosten. Vaak meerdere generaties. Laat de autonome ontwikkeling ook zijn werk doen. Bovendien wijzen we u er op dat investeringen in houderijsystemen fors zijn en niet binnen enkele jaren zijn terugverdiend. Dat betekent dat het tijd kost om nieuwe innovaties toe te passen. Bij goede prijzen in de markt is er meer ruimte om te investeren en worden nieuwe innovaties sneller toegepast.

Stoppers

Ten aanzien van de stoppers willen we het volgende opmerken. Wat ons betreft is het geen keuze van vandaag of morgen. Laat het natuurlijk verloop zijn werk doen. Stoppen moeten we zien in het termijnperspectief van de komende 10 jaar. In 2020 stoppen de bedrijven die mee doen aan de stoppersregeling. Daarnaast is er nog een hele groep ondernemers, die in 2012 hun stallen hebben aangepast aan de nieuwste milieu- en dierwelzijnseisen. Ze vragen alleen van de overheid om hun gedane investeringen zelf terug te verdienen. Ze willen hun bedrijfsvoering bij de tijd houden maar geen grote investeringen meer doen. In de meeste gevallen veroorzaken ze ook geen overlast. We ondersteunen veehouders om op het goede moment de juiste keuze te maken. We hebben daar zelf ook een ondernemersprogramma voor ontwikkeld. We vragen u daar bij aan te sluiten. De keuzen om te stoppen kan versneld worden door dit te faciliteren. Zo begrijpen wij van onze leden dat soms de huidige fiscale en bancaire regels stoppen of bedrijfsopvolging in de weg staan.

Wij zouden graag met u en anderen uit de keten verkennen wat op dit moment deze belemmeringen zijn en wat daarvoor aan oplossingen bedacht kan worden. Een goede saneringsregeling kan er overigens al voor zorgen dat bedrijven eerder stoppen. Bovendien helpt een dergelijke regeling ook om ongewenste activiteiten uit het landelijk gebied te weren. De praktijk leert namelijk dat als er een gebouw staat er ook gebruik van gemaakt wordt. Sluit ook bij dit thema aan bij de plannen van de Vitale Varkenshouderij. Dan kunnen de programma's elkaar versterken.

Complete bedrijf

In de uitvoeringsagenda spreekt u van het complete bedrijf. Ook wij zien de trend dat bedrijven zich niet alleen bezig houden met de primaire productie. Sommige bedrijven zetten stappen voorwaarts in de keten (verwerken of verkopen van eigen producten). Anderen brengen reststromen van het eigen bedrijf tot waarden. Weer anderen zetten in op nieuwe maatschappelijke behoeften, zoals zorg, recreatie, energie of natuur en landschap. Er zijn ook bedrijven die verder gaan in hun specialisatie. Ieder bedrijf maakt hierin echter zijn eigen keuze: wat het beste bij de ondernemer past. Het beeld wordt dat de verscheidenheid aan bedrijven meer en meer toeneemt. Dat vraagt ook om een andere inrichting van het ruimtelijke beleid; minder generiek en meer specifiek. Daar lopen bedrijven nu al tegen aan. Op dit moment worden ze al gedwongen om zelf bestemmingsplannen te maken. Deze procedures duren veel langer dan de daarvoor gestelde termijnen. Bovendien zijn ze kostbaar. Belangrijke uitdaging ligt er in om deze procedures te versnellen en te vereenvoudigen. Daar kan de provincie een bijdrage aan leveren.

Omgevingsbewust handelen

We onderstrepen de opmerkingen over omgevingsbewust handelen en ook de ervaringen die opgedaan zijn bij het urgentieteam. Het is een kwestie van fatsoenlijk omgaan met je burens. De verplichte dialoog lijkt op het eerste gezicht wat tegenstrijdig, maar heeft een bijdrage geleverd aan het omgevingsbewustzijn van de boer en zijn adviseur. Toch kan deze mentaliteitsverandering niet alleen via regelgeving afgedwongen worden, maar vraagt het om andere houding en gedrag van alle partijen.

Het omgevingsbewustzijn van de Brabantse agrariër is de afgelopen jaren vergroot. Natuurlijk is er nog verbetering mogelijk. De eerste vraag, die bij een nieuwe ontwikkeling gesteld moet worden: is het de juiste ontwikkeling op de juiste plek en past het bij mijn bedrijfsontwikkeling? En niet: 'hoeveel dieren kan ik maximaal houden op deze plek?' Het omgevingsbewuste handelen geldt niet alleen voor de boer, maar ook voor de burger, die een woning wil kopen in de buurt van veehouderijbedrijf of de initiatiefnemer, die een andere activiteit wil beginnen in een gebied vol met agrarische activiteiten. De belangrijkste winst bij de overheid kan worden behaald door het proces anders in te richten. Dus niet welke activiteit kan wel en kan niet, maar hanteer een positieve grondhouding ten aanzien van nieuwe initiatieven. Ga het gesprek aan met de initiatiefnemer aan de voorkant. Geef duidelijk aan wanneer het de verkeerde ontwikkeling op de verkeerde plek is, maar als het wel een goede ontwikkeling is, werk dan volop mee en help de initiatiefnemer op welke manier hij aan de randvoorwaarden kan voldoen.

Regionale en lokale verschillen

In de Verordening Ruimte en het overige provinciaal beleid wordt er generiek beleid gehanteerd. Maar in Noord Brabant zijn er grote verschillen; regionaal en soms zelfs lokaal.

Weinig of veel verwevenheid tussen agrarische en niet-agrarische activiteiten. Veel of weinig markt voor nieuwe activiteiten of burgerbestemmingen. Veel of weinig boomteelt en laanbomen of bos- en haagassortiment. Veel behoefte aan teeltondersteunende voorzieningen of grote behoefte aan voldoende vruchtbare bodems of soms zelf allebei. Gebieden met intensieve of extensieve melkveehouderijbedrijven. Een grote aanwezigheid van intensieve veehouderij of een lage veedichtheid in het gebied. Onze inschatting is dat deze verscheidenheid alleen maar groter wordt. Dit betekent dat het generieke beleid voor de hele provincie steeds minder goed past en er ruimte moet zijn om regionaal en lokaal een ander beleid te voeren. Een dergelijke koersverlegging zou ook heel goed passen bij regionale ambities als die van AgriFoodCapital, Pionieren in de Peel en De Kempen. Ambities uit regio's waar wij als ZLTO actief bij betrokken zijn.

Gezondheid

Wij blijven ons de komende jaren inspannen voor de gezondheid van onze dieren. Via 'one health' proberen we humane gezondheid en diergezondheid dichterbij elkaar te brengen. In verschillende gemeenten zijn we actief om huisartsen en dierenartsen met elkaar in contact te brengen. Ook leveren we een actieve bijdrage in het landelijke kennisplatform veehouderij en gezondheid. In de uitvoeringsagenda ziet u voor u zelf een beperkte rol op het thema gezondheid. We vragen ons af of dat een verstandige keuze is. Binnenkort komen de eerste resultaten van het grootschalige onderzoek naar veehouderij en gezondheid beschikbaar. Wellicht geeft dat aanleiding tot extra acties. Daarnaast merken we op dat gezondheid op lokaal niveau nog steeds een belangrijk onderwerp is. Het lijkt ons verstandig om (volks)gezondheid op de agenda te houden.

Circulaire economie

In de uitvoeringsagenda staat beschreven dat we gaan van mestverwerking naar mestverwaarding. Verwaarding van dierlijke mest kan een belangrijke bijdrage leveren aan de circulaire economie. De ZLTO vindt niet voor niets dat bovenwettelijke inspanningen op het gebied van mestverwaarding gewaardeerd moeten worden in de BZV. We hebben een aantal jaren geleden al bewust gekozen voor het spoor van mestverwaarding. Het is goed dat de Provincie Noord Brabant dit spoor nu herkent en erkent. Echter, de boodschap die de Provincie Noord Brabant daarbij uitstraalt, is dubbel. Het streven naar mestverwaarding staat haaks op de aankondiging van de Provincie Noord Brabant om niet meer mee te werken aan nieuwe mestverwaardingsinitiatieven. Het argument wat gebruikt wordt, is dat het aantal dieren kan stijgen als mestverwaarding van de grond komt. De ZLTO vindt dat deze discussies niet met elkaar vermengd moeten worden. Bovendien hebben we inhoudelijk grote twijfels bij de berekeningen van het mestoverschot zoals de provincie Noord- Brabant die gemaakt heeft. De ZLTO heeft een uitvoeringsprogramma bio-economie en investeert daar al jaren fors in. De biomassacentrale BMC in Moerdijk is het meest concrete voorbeeld. Deze centrale voorziet 70.000 huishoudens van groene energie. Ook wordt er samen met SUEZ in Roosendaal gewerkt aan een nieuwe biomineralenfabriek. Een juiste mineralenverwaarding en toepassing van mineralen kan in Brabant een belangrijke bijdrage leveren aan doelstellingen op het gebied van klimaat, water en bodem. Door mest zo nadrukkelijk aan dieren te koppelen, miskent u andere mogelijkheden en perspectieven van een goed mestbeleid. Graag zouden wij dan ook een evenwichtiger paragraaf in de UBA zien.

Biobased economy

De transitie naar een biobased economy is in volle gang. Vanwege het sterke agrocluster en een groot chemie en materialencluster biedt dat voor Noord Brabant kansen. Mestverwaarding zoals hierboven benoemd is een van de pijlers onder ons programma. De twee andere pijlers zijn duurzame energie en gebruik van plantaardige reststromen. We willen verder besparen op het eigen energieverbruik en juist inzetten op meer energieproductie voor de omgeving en CO2 reductie in de keten. We zijn bijvoorbeeld aan de slag met het opwekken van energie door gebruik te maken van snoeiafval van lokale landschapselementen. Met behulp van houtkachels worden onze bedrijven verwarmd. Dit alles naast onze onverminderde inzet op zonne- en windenergie. Met de bijdrage van onze sector lopen we al voorop in het halen van de doelstellingen van het Brabantse energieakkoord en hebben ons gecommitteerd aan een ambitieuze doorontwikkeling van onze bijdrage. Ook gaan steeds meer ondernemers zoeken naar nieuwe producten en markten om de inhoudstoffen (vezels, eiwitten, chemische stoffen) in hun teelt te verwaarden zoals algenteelt ten behoeve van jongveevoer of insectenteelt met behulp van reststromen. We vragen u ons te ondersteunen bij innovatieve projecten op dit terrein.

Dieraantallen

Als dieraantallen het probleem is voor burgers, willen we het daar graag over hebben. In de onlangs op vier plekken gestarte tafels is dit ongetwijfeld ter sprake gekomen. Onze achterban vraagt zich alleen af of het begrenzen van het aantal dieren op regionaal-, gemeentelijk- of straatniveau de maatschappelijke discussie oplost.

Wat staat de partijen, die het daarover willen hebben, voor ogen? Gaat het alleen over het op slot zetten van de bedrijven, een zogenoemd standstill of willen ze ook nog toekomstperspectief bieden aan onze leden? Komen er alleen weer regels bij of kunnen er ook regels losgelaten worden? Betekenen afspraken op regionaal niveau ook minder discussie op lokaal niveau of keren dezelfde discussies terug bij de geurverordening en het bestemmingsplan? Zijn de afspraken hard? Treedt de overheid niet terug op haar schreden als het moeilijk wordt? Onze leden hebben nog steeds buikpijn over de PAS en het einde van het reconstructieproces. Ergens halverwege zijn jarenlange projecten over bedrijfsverplaatsingen, zonder goede overgangsregeling, stopgezet. Ook de afspraken over de PAS zijn eenzijdig al twee keer door u geschonden.

We willen de discussie, ook over dieraantallen, open in gaan maar uitgangspunt blijft dat er toekomstperspectief moet zijn. Op bedrijfsniveau moet er ruimte zijn. Toekomstperspectief zorgt er voor dat er innovaties komen en dat bedrijven gaan en moeten investeren. De afgelopen jaren zijn er dan ook al flink wat resultaten geboekt. Uit uw eigen cijfers blijkt dat de geur- en ammoniakemissies flink omlaag zijn gegaan! Ook dat kunt u best vertellen.

Een gesprek over dieraantallen vraagt uiteindelijk leiderschap van alle betrokkenen. Wij hebben de discussie hierover met onze leden geopend. Wij hopen dat alle betrokkenen dit leiderschap ook tonen.

Urgentieteam

Voor het urgentieteam is dit jaar een overgangsjaar. We hebben de werkwijze van het urgentieteam ondersteund en dat blijven we ook dit jaar doen. We vinden het belangrijk dat de expertise, die opgebouwd is om ingewikkelde processen te begeleiden, behouden blijft. Dat zal ook in de toekomst nodig zijn omdat niet alles via beleid en regels op te lossen is.

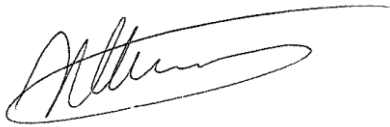
Datum
26 februari 2016
Onderwerp
Reactie ZLTO op UBA

Blad
10 / 10

Ook al stopt het urgentieteam, wij blijven het oplossen van lokale knelpunten ondersteunen, daar waar dat nodig is.

Tot slot: wij realiseren ons dat we een uitgebreide reactie geven op de UBA. Dit doen wij vanuit onze diepste betrokkenheid bij de toekomst van land- en tuinbouw in Noord-Brabant. Wij blijven graag met u werken aan een duurzame, economische ontwikkeling in de agrosector, als motor voor een leefbaar inkomen en werkgelegenheid voor veel Brabanders.

Met vriendelijke groet,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Huibers', enclosed within a large, horizontal oval loop.

Hans Huibers
Voorzitter ZLTO